

Anmeldelser.

Joh. H. Gebauer: Christian August Herzog von Schleswig-Holstein. Ein Beitrag zur Geschichte der Befreiung Schleswig-Holsteins. Stuttgart und Leipzig. 1910.

Der har længe været Stilhed i den historiske Literatur om de to augustenburgske Brødre, om hvilke der omkring Midten af forrige Aarhundrede stod saa megen Strid. Thi medens disse i Kampens Tid droges frem i forreste Række og man fra dansk Side koncentrerede de literære Angreb om dem, ligesom fra tysk Side om Christian d. 8de og det danske Regeringssystem, har man senere fra begge Sider tilstræbt at paavise, hvor forgrenede de politiske og nationale Bevægelser vare og hvilken Indflydelse denne eller hin af de politiske eller nationale Førere havde paa Begivenhedernes Udvikling. Fra dansk Side har alene A. D. Jørgensen taget Spørgsmaalet Augustenborgerne op til ny Behandling, først i Biografisk Lexikon og derefter i „Danmarks Riges Historie“, i Forbindelse med Studierne over Christian d. 8de. Og fra tysk Side, hvor Augustenborgerne jo forlængst ere ude af Kurs, udenfor specielt interesserede Kredse, er Tavsheden først nu bleven brudt med det Værk om Christian August som Overlærer Dr. Gebauer i Hildesheim har udgivet paa Foranledning af Hertug Ernst Günther, og hvori Augustenborgerne atter gøres til Midtpunktet i en samlet Fremstilling af den slesvigholstenske Bevægelses Historie.

Bogen fremtræder som Led i en Række af Arbejder om den augustenburgske Slægt, af hvilke den af Dr. Hans

Schulz¹⁾ udgivne Brevvexling mellem Hertug Frederik Christian og Kong Frederik den Sjette m. fl. udkom for to Aar siden.

Det er et særdeles fortjenstfuldt Arbejde Hertug Ernst Günther her har sat igang, men hvor stort Udbyttet deraf vil blive for dansk Historieforskning, er dog endnu et Spørgsmaal. Ialtfald bringer den foreliggende Bog, som behandler den mest skæbnesvangre Periode af Slægtens Historie, ikke noget Bidrag af afgørende Betydning, hvormed ikke er sagt, at Bogen ikke paa forskellige Punkter øger vor Kundskab om Hertugen og hans Kreds. Forfatteren har da ogsaa haft særdeles gode Forudsætninger for at kunne bringe noget nyt. Mindst heldig har han været med at faa opspurgte Breve fra Christian August til bekendte Slesvigholstenere, idet, som han siger, de fleste, der havde en saa kompromitterende Brevvexling, tilintetgjorde den efter Treaarskrigen. Udover den lille Hegewischske Brevsamling i Kiel og det Samwerske Arkiv i Gotha naaede Forfatteren derfor kun lidt ad den Vej. Men dermed er jo heller ikke alt udtømt. Ogsaa Breve vekslede mellem andre kan jo direkte eller indirekte give Bidrag til Bedømmelsen af Hertugen og hans Politik, og af saadanne Breve maa endnu en Del kunne fremdrages saavel fra dansk som fra tysk Side. Saaledes omtaler f. Ex. Tiedemann²⁾ i sine Erindringer, at der om Faderens Deltagelse i Bevægelsen efter det aabne Brevs Udstedelse findes talrige Breve, af hvilke kun faa ere offentliggjorte. Saadant Stof synes Forf. kun i ringe Grad at have benyttet, idet han har begrænset sig til hvad der mere direkte vedrører Hertugen. Forf.s Hovedkilde har da ogsaa været det hertugelige Husarkiv paa Primkenau, hvortil han har haft uindskrænket Adgang; og endvidere har han benyttet Geheimestatsarkivet i Berlin samt Statsarkiverne i Hannover og Slesvig. Endelig omtaler han at have mod-

¹⁾ Hans Schulz: Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg mit König Friedrich VI von Dänemark. Leipzig 1908.

²⁾ Christoph von Tiedemann: Aus sieben Jahrzehnten. I. Leipzig 1905. S. 74.

taget mundtlige og skriftlige Meddelelser fra talrige Slesvig-holstenere og bl. a. ogsaa fra Prins Christian og Prinsesse Henriette af Slesvig-Holsten-Augustenburg. Derimod har Forf. intet Øjeblik forlagt sine Studier til Danmark. Han beklager ikke at have faaet Adgang til de augustenburgske Sager i Rigsarkivet, og har overhovedet intet utrykt dansk Materiale benyttet. Og medens han i stor Udstrækning har betjent sig af hvad der er fremkommen i Trykken fra tysk Side, synes hans Kendskab til saavel ældre som nyere dansk Literatur at være endog meget begrænset. Derfor er Bogen heller ikke kommen til at rumme en saadan uhildet kritisk Vurdering, som man med Rette maatte forlange. Sagen er udelukkende set fra den ene Side, og det mærkes ikke at Forf. har gjort selv det ringeste Forsøg paa at sætte sig ind i den danske Opfattelse. At al Ret er paa slesvigholstensk og al Uret paa dansk Side er den Grundplan, som han aldrig fraviger.

Trods Korrigeren paa enkelte Punkter, og en betydelig mere afdæmpet Fremstilling, er det i det hele og store den samme Tankegang, der gjorde sig gældende i det Droysen-Samwerske Skrift¹⁾, der gaar igen her, og selve det nævnte Arbejde er da ogsaa en af Forfatterens Hovedkilder. At det er en Bog, som man ikke kan gaa udenom, naar man vil skrive Hertugens Historie, er en Selvfølge. Det var jo Hertugens Modtræk overfor det Wegenerske Angreb, og det var ham der forsynede Udgiverne med det væsentligste af deres Bevismateriale. Det er derfor ikke blot at betragte som et velskrevet Indlæg i Dagens Strid, men det er tillige af stor Interesse til Belysning af, hvorledes Hertugen selv ønskede sin Sag fremstillet for Offentligheden. Men som historisk Kildeskrift kan det kun bruges med Anvendelse af den skarpeste Kritik, saavel af Bogens Plan som af dens enkelte Punkter, og til en saadan Kritik, til hvilken Paludan-Müller i sin Tid gav et saa vægtigt Bidrag, kender Forfatteren aldeles intet. Mens han ganske bryder Staven over Wegener og gaar helt

¹⁾ (Droysen og Samwer): Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Hamburg 1850.

udenom hans Skrifter, er han lutter Lovord over „Droysen og Samwer“. Overalt fik man det Indtryk, siger han, at Stræben efter Sandheden havde ført Pennen her¹⁾. Han tager til Indtægt for sig den Kritik der fra dansk Side er rettet mod Wegeners Skrifter, men hvad der fra dansk Side siges om „Droysen og Samwer“ nævnes ikke med en eneste Linie, og selv at anlægge samme Maalestok for Bedømmelsen af begge Parter, synes ikke at være faldet ham ind med en Tanke. Saaledes bliver da hans Tilslutning til „Droysen og Samwer“ ubetinget, og der er ikke paa noget afgørende Punkt taget Afstand fra eller øvet Kritik overfor den af Hertugen godkendte Opfattelse.

Et Bidrag til Slesvig-Holstens Befrielseshistorie har Dr. Gebauer kaldet sin Bog, og som han begynder med at sige, at det blev Hertugens Lod at være et af de virksomste Redskaber til det danske Fællesmonarkis Omstødelse, thi uden Christian August vilde Slesvig-Holsten ikke nu været tysk Land²⁾, saaledes ender han med at vende sig til det nulevende Slægtled i Tyskland, for at indskærpe det, hvorledes Hertugens utrættelige Virksomhed havde bidraget til at det tyske Folk kunde „tilbagevinde“ Slesvig-Holstenerne, og dermed lægge Grundstenen for den stolte Genrejsning af dets folkelige Enhed³⁾.

Ingen vil bestride Hertugens Andel i den Bevægelse, der endte med Hertugdømmernes Tab, men skal han opstilles som en af det tyske Riges Genskabere, saa maa først det Spørgsmaal fyldestgørende besvares: Hvad vilde egentlig Hertugen af Augustenborg?

Som for „Droysen og Samwer“ saaledes er ogsaa for Dr. Gebauer 1665 det kritiske Aar, ret egentlig det slesvig-holstenske Virvars Fødselsaar. Fra da af havde Tvedragt holdt sit Indtog i det tidligere saa enige oldenborgske Hus. Thi da de „tyske“ Hertugdømmer holdt fast ved Mandsliniens

¹⁾ Gebauer S. 291.

²⁾ Gebauer S. 14.

³⁾ Gebauer S. 351.

Arvefølge, saa var dermed aabnet en Mulighed for at Slesvig-Holsten, i Kraft af den forskellige Succession, kunde løsrives fra Danmark og danne et selvstændigt Statslegeme under en oldenborgsk Sidelinie. Men for Kongehuset maatte denne Udsigt være højst ubehagelig, og ikke længe efter Udstedelsen af den danske Tronfølgeakt begyndte man derfor systematisk at gaa frem mod de slesvig-holstenske Sidelinier. Disse, der ved Lex regia saa sig saa godt som berøvet Haabet om den danske Krone, holdt da kun saa meget desto fastere ved deres Krav paa Hertugdømmerne, og saaledes sluttedes et stiltiende Forbund mellem Slesvig-Holsten og de arveberettigede Agnater. Men fra da af var de slesvig-holstenske Hertugers Historie mere eller mindre en Lidelseshistorie. Det var i første Række Gottorperne det gik ud over, og da de i Midten af det 18de Aarhundrede fik en saa glimrende Skæbne, løste de derfor ikke ugærne de Baand, der knyttede dem til Hertugdømmerne, og overdrog deres Ret til disse til den kongelige Linie. Hermed havde man i Kjøbenhavn gjort et mægtigt Skridt frem mod Maalet, men for Hertugdømmerne var Faren truende. Paa begge Sider af Kongeaen traadte derfor nu det Spørgsmaal i Forgrunden, om det augustenborgske Hus, der var næstberettiget efter den kongelige Mandslinies Uddøen, vilde overtage Gottorpernes Rolle og forene deres og Hertugdømmernes Krav. I saa Fald kunde nemlig Mageskiftet blive en kortvarig Glæde, thi den kongelige Mandslinie havde kun tre Repræsentanter, der alle snart kunde dø, og saa stod man ligesom før overfor Udsigten til at maatte give Afkald paa Hertugdømmerne. Dette maatte forebygges, og derfor foreslog Bernstorff, gennem Svogerskab med den kongelige Linie at gøre det augustenborgske Hus arveberettiget paa Spindesiden. Tanken gennemførtes 1786, da Arveprinsen Frederik Christian af Augustenborg ægtede Christian den Syvendes Datter Louise Augusta, i hvilket Ægteskab Sønnen Christian August fødtes 1798 og Sønnen Frederik to Aar senere. Hermed var efter menneskelig Beregning den „yngre kongelige“ Linies Fremtid sikret, og dermed efter Bernstorffs Plan tillige Danmarks, naar engang den kongelige Mandslinie var uddød. Da var nemlig

Arveprins Christian August, eller Christian som han kun hed som Dreng, kaldet til den store Opgave, at sikre den varige Forbindelse mellem Slesvig-Holsten og Kongeriget¹⁾).

Saaledes er i Hovedtrækkene Forfatterens Tilrettelægning af Situationen for Christian Augusts Fremtræden. Det er interessant at se, hvorledes han, netop fordi han saa ensidigt støtter sig til „Droysen og Samwer“ og det øvrige augustenburgske Materiale, føres hen til saa stærkt at fremhæve den Chance for at arve hele Monarkiet, der frembød sig for Augustenborgerne ved Frederik Christians Ægteskab, uden samtidig at gøre rede for, hvor rent forbigaaende denne Chance maatte være ifølge Kongelovens Arvegangsorden. Og skønt han omtaler²⁾, at Bernstorff betragtede Kongelovens Arvefølge som gældende i Sønderjylland, har han ikke et Ord om hvormed dette begrundes eller overhovedet om at der, bortset fra den nævnte Undtagelse, fandtes nogen Tvivl om Agnaternes Arveret til begge Hertugdømmer. Det er tvertimod det modsatte der betones. Og det er først langt senere, ved Omtalen af Professor Chr. Paulsens Skrift: „Für Holstein und für Dänemark“, at Forfatteren kommer ind paa dansk Opfattelse af Arvefølgen i Sønderjylland, men saavel dette som efterfølgende danske Skrifter afvises uden videre med en Udtalelse om, at det umuligt kunde være Forfatterens Opgave at komme ind paa den Strid, der i det følgende Tiaar udspandt sig om Akterne fra 1721, saa meget mere som det nu maatte fastslaaes som den rolige Forsknings Dom, (med Henvisning til Volquardsens og Erslevs Afhandlinger), at de augustenburgske Arverettigheder lige saa lidt som Slesvigs Særstilling vare ophævede ved Begivenhederne 1720—21.

Der er selvfølgelig Grænser for hvad der kan tages med og hvad ikke, men jeg kan absolut ikke være enig med Forfatteren i, at det ganske maatte falde udenfor hans Opgave at komme ind paa Brydningen mellem de forskellige Opfattelser af Arvefølgen i Sønderjylland, saa meget mere som det jo

¹⁾ Gebauer S. 10—14.

²⁾ Gebauer S. 13 Fn.

netop var en dertil knyttet Paastand, der dannede Grundlaget for Hertugens hele politiske Virksomhed. Var der noget Punkt hvor det galdt for en Skildrer af Hertugens Historie at søge til Bunds, skulde man synes det maatte være her.

Henved 100 Aar, siger Forfatteren i Tilslutning til sin forannævnte Udvikling, havde man kun taget ringe Notits af Arvehyldingen 1721. Først da de slesvig-holstenske Stænder i 1815 begyndte deres Forfatningskamp, havde Modstanderne engang forsøgt at skabe en Inkorporation af Slesvig af Begivenhederne 1721, og igen 20 Aar havde man behøvet før Paulsen opdagede, hvilket Vaaben mod den augustenburgske Arvefølge der fandtes her¹⁾.

Hvilket Indtryk maa ikke en med Forholdene ukendt Læser faa af en Fremstilling som denne, og hvor lidet stemmende er ikke en saadan Skildring med det rent faktiske, at Tanken at Kongelovens Arvefølge var gældende i Slesvig eller ialtfald i den ene Halvdel af dette, indtil da havde været saa godt som ubestridt. Forfatteren har jo endog selv foran omtalt, ganske vist uden at tage de fulde Konsekvenser deraf, at Bernstorff holdt paa Kongelovens Arvefølge i Slesvig, og Bernstorffs Indstilling til Christian den Syvende af 19. Februar 1779²⁾ viser da ogsaa med al ønskelig Tydelighed, at det ikke i nogen Henseende var Frygt for at miste Slesvig³⁾ ved den kgl. Mandlinies Uddøen men ene og alene Hensynet til Holsten, der laa til Grund for Planen om det augustenburgske Ægteskab. At de samme Tanker ogsaa senere var raadende i danske Regeringskredse, derom vil Hr. Gebauer ikke kunne være i nogen Tvivl efter at have læst Dr. Aage Friis' Afhandling om „Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806“⁴⁾, der er blandt de danske Skrifter, som han opgiver at have

¹⁾ Gebauer S. 80.

²⁾ „Niemand kann die erblichen Rechte Ihro Königl. Hoheit der Prinzessin Louise Augusta auf Dännemark und Norwegen und auf das Herzogthum Schleswig verkennen.“ Schulz: Briefwechsel. S. 1.

³⁾ Gebauer 12.

⁴⁾ Historisk Tidsskrift. 7. VI.

benyttet. Ogsaa af Schulz' Brevsamling kunde han have overbevist sig om, hvad man mente om den Ting i Danmark, gennem de Svar som Hertug Frederik Christian modtog fra de danske Venner, hvem han havde tilsendt sin Memoire om Arvefølgen. Kancellipræsident Møsting¹⁾ henviste udtrykkelig til, at Arvefølgen i Kongeriget og Slesvig var den samme, og Professor Engelstoft²⁾ udtalte, at de historiske Resultater som Hertugen var kommen til, vare ganske afvigende fra danske Historikeres og Publicisters Fremstilling. Og nu 1815! Dr. Gebauer nævner „Stændernes“ Forfatningskamp, og det maa vel antages, at det er Schleiden's Skrift han hentyder til. Det var jo nemlig om Forfatningen og ikke om Arvefølgen at Striden dengang drejede sig, og det var da ogsaa den Paastand af Schleiden³⁾, at selve Kongeloven og ikke blot dens Arvefølge var bleven indført ved Arvehyldingen 1721, som Falck⁴⁾ gendrev, idet han samtidig, ligesom Dahlmann⁵⁾, udlagde Edens: *secundum tenorem legis regiae* som gældende Kongelovens Arvefølge, hvorimod han adskilte sig fra den danske Opfattelse ved at fremsætte Tvivl om, at samme galdt i Kongedelen, hvor Eden ikke kunde paavises at være aflagt. Og for den følgende Tid kan mindes om, hvorledes saavel Professor Schlegel⁶⁾ som Historikeren Estrup⁷⁾, idet de gendrev Paastandene om Slesvigs Souverænitet og Slesvigs og og Holstens Udskillelighed, for Arvefølgens Vedkommende toge deres Udgangspunkt i 1721. Som Forfatteren meget rigtigt bemærker⁸⁾, er det kun strejfvist at Arvefølgespørgsmaalet berøres i den første Tids literære Fejde, men overalt hvor det

¹⁾ Schulz: Briefwechsel. S. 575.

²⁾ Schulz: Briefwechsel. S. 568.

³⁾ (Schleiden): Das wahre Verhältnisz des Herzogthums Schleswig zum Königreiche Dänemark. 1815. S. 66—73.

⁴⁾ Falck: Das Herzogthum Slesvig. Kiel. 1816. S. 94—96.

⁵⁾ Kieler Blätter. Bd. I. 1815. S. 294 Fn.

⁶⁾ Schlegel: Aperçu sur la liaison politique entre les Duchés de Slesvig et de Holstein. Copenhague 1816. S. 13—15.

⁷⁾ Estrup: Om Slesvigs og Holstens Udskillelighed. Kjbh. 1832. S. 20—21.

⁸⁾ Gebauer S. 75.

sker, vil han finde, at der med faa Undtagelser ingen Tvivl er om, at det var A. P. Bernstorffs Mening om Arvefølgen i Slesvig, der var den rette.

Det er kun faa og vel kendte Exempler, her ere sammenstillede, men Dr. Gebauer vil let selv kunne supplere dem med mange andre, og de belyse tilstrækkeligt, hvor urigtigt det er, naar han fremstiller det, som om det først er med Paulsens Skrift at den augustenborgske Arvefølge for Alvor droges i Tvivl. Det var snarere omvendt. Det var den fra tysk Side¹⁾ fremsatte Paastand, at „Slesvig-Holstens« Forhold til Danmark var som Hannovers til England, altsaa blot Personalunion, der drev Paulsen frem, ikke til Angreb men til Forsvar²⁾.

Naar netop dette Skrift maatte ægge Hertugen frem, var var Grunden da ogsaa en ganske særlig. Professor Paulsen havde i et tidligere Skrift om Sprogforholdene³⁾ nærmest sluttet sig til Falcks Opfattelse med Hensyn til Arvefølgen, men nu da han selv havde undersøgt Sagen, var han kommen til et andet Resultat. Nu tvivlede han ikke mere om, at Kongelovens Arvefølge var gældende ogsaa i Kongedelen af Slesvig, idet han betragtede Stændernes Arvehylding som gældende for hele Hertugdømmet, og endelig henviste han til, at Agnaternes Godkendelse af det skete forelaa gennem den daværende Hertug Christian Augusts for sig og sine Arvinger aflagte Arvehyldingsed. Hertil kom yderligere, at Paulsen nu ogsaa bragte Arvefølgen i Holsten paa Bane, idet han hævdede, at Holsten ikke vilde gaa samlet i Arv, hvorfor det var i Indbyggernes egen Interesse at faa Kongelovens Arvefølge indført over det hele⁴⁾, og endelig at Opløsningen af Prins Frederiks og Prinsesse Wilhelmines barnløse Ægteskab havde øget Muligheden for at Spørgsmaalet snart kunde faa praktisk Betydning. Det var dog navnlig Paulsens to sidste Paastande der bragte Hertugen

¹⁾ (Hegewisch): Für Holstein nicht gegen Dänemark. Leipzig 1835. S. 6. H. Albinger: Für Holstein gegen Imanuel. Leipzig 1835. S. 18.

²⁾ Antislesvigholstenske Fragmenter. XIII. S. 3.

³⁾ Paulsen: Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht. Kiel 1832. S. 56.

⁴⁾ Christian Paulsens samlede mindre Skrifter. II. 465—468, 472.

til at tage til Genmæle og i 1837 anonymt at udsende Skriftet: „Die Erbfolge in Schleswig-Holstein“ (Halle 1837)¹⁾, hvori han hævdede Augustenborgernes fulde Arveret til saavel Slesvig som Holsten ved den kgl. Mandslinies Uddøen.

Dette var Hertugens første Skridt i Arvefølgesagen, og hermed ere vi da komne til Spørgsmaalet, hvad var det egentlig han tilstræbte. To Opfattelser staa her overfor hinanden, en tysk eller rettere slesvig-holstensk og en dansk. Den første²⁾ har sit naturlige Udgangspunkt i Hertugens forannævnte Skrift, hvor han første Gang træder i Skranken for Augustenborgernes Ret til begge Hertugdømmer, og i Traad hvormed falder hans hele offentlige Virksomhed, hans Agitation gennem Pressen og hans Deltagelse i Stænderforhandlingerne. Hertugens store Fortjeneste ser man deri, at han altid opfattede sin og sit Hus' Ret tillige som en Pligt overfor Hertugdømmerne. Idet han forsvarede sin Arveret kæmpede han tillige for Hertugdømmernes statsretslige Selvstændighed, for deres uadskillelige Forbindelse og for deres Tilknytning til Tyskland. Han var uden personlig Ærgærrighed, men han sad inde med en ukuelig Retsfølelse. Derfor afviste han ogsaa den Tanke, som navnlig Professor Peder Hjort udviklede for ham, at han skulde vinde de Danske for sig for derved at vinde den danske Krone, med den Udtalelse, at Spørgsmaalet kun var om hvad der var Ret og hvad der var Uret, og ifølge Kongelovens Bestemmelse var det Hesserne der havde Arveret til den danske Trone efter den daværende Kongeslægts Uddøen, „og Uret vilde det være, naar nogen anden tragtede efter at sætte sig paa denne ham uvedkommende Trone“³⁾. Paa dansk Side var, som nævnt, A. D. Jørgensen⁴⁾ den første, der tog Spørgsmaalet

¹⁾ Det fremgaar af Dr. Gebauers Skildring (S. 81) at Hertugen selv maa betegnes som Skriftets Forfatter (jvf. Wegener i Antislh. Fragm. XI. S. 20) medens Forfatterskabet tidligere ogsaa har været tillagt dels Cartheuser (Erslev: „Frederik IV og Slesvig“ S. 42) og dels Barth (Sybel III. S. 18).

²⁾ K. Lorentzen i „Allg. deutsche Biographie“ Bd. IV, S. 205—11.

³⁾ Jfr. Udvalg af Breve til P. Hjort. Ny Samling. Kjbh. 1869. S. 491—92.

⁴⁾ Dansk biografisk Lexikon. Bd. III, S. 546—56.

Augustenborgerne op til kritisk Behandling, og det var da ogsaa ham, der gav den danske Opfattelse i dens klareste Form. Skriftet fra 1837 udtømte ikke Hertugens Program, sagde han. Thi naar Hertugen ikke bragte Arvefølgen i Kongeriget paa Bane, saaledes som hans Fader havde gjort det i 1813, saa viste det kun hans praktiske Sans for det begrænsede, men ikke at han havde opgivet Tanken derom; langt mere stoledes han paa Tingenes naturlige Udvikling. Det var jo den danske Regerings Maal at bevare Helstaten, men idet Hertugen fastholdt sine Krav, var dette efter hans Opfattelse kun muligt derved, at man i Kongeriget ændrede Arvefølgen til Fordel for Christian III's mandlige Efterkommere, hvorved Augustenborgerne kunde succedere i hele Monarkiet. I sine Breve til Hjort vender Hertugen stadig tilbage til denne Tanke, der navnlig udvikles i det foran nævnte Brev af 2den April 1835, et Brev der er som en hel Afhandling og sikkert ogsaa har haft en videre Adresse end til Peder Hjort, og som i al sin Dobbelttydighed har kunnet tages til Indtægt fra begge Sider¹⁾.

Det er af største Betydning for Opfattelsen af Hertugens Personlighed, at søge Klarhed over hvilken Rolle Tanken om den danske Krone har spillet for ham, thi i Forbindelse dermed maa hans politiske Holdning bedømmes. Dr. Gebauer har da ogsaa ret indgaaende behandlet dette Spørgsmaal, og han har paa flere Punkter øget det tidligere kendte med ikke uvigtige Bidrag. Alt nyt der er kommet frem, bekræfter dog kun den gamle danske Opfattelse, og ganske træffende siger Forfatteren da ogsaa selv, idet Talen er om Situationen efter Christian VIII's Tronbestigelse og den Lejlighed der derved gaves Augustenborgerne til at spille en politisk Rolle, at Hertugen var meget for klog, til ikke at holde sig alle Muligheder aaben²⁾. Iøvrigt kan Forfatteren heller ikke der frigøre

¹⁾ Det er det samme Brev der 1849 offentliggøres i flere tyske Blade under den betegnende Titel: „Ein gerechter Fürst, welcher eine Königskrone ablehnt.“ (jvf. Hertugen af Augustenborgs litterære Virksomhed. Odense 1850. S. 34—35).

²⁾ Gebauer S. 101.

sig for det augustenborgske Forbillede, og det er saaledes i fuld Overensstemmelse hermed, naar han siger, idet han omtaler det Tscherning-Skau'ske Tilnærmelsesforsøg, at dette kun var en Episode i de langvarige Bestræbelser fra danske Kredse for at drage Hertugen over paa deres Side¹⁾. Thi der kendes ikke saadanne Bestræbelser fra dansk Side, naar undtages ganske enkelte Personer, og det er da heller ikke i Kongeriget, men hos Augustenborgerne selv, og i deres Kreds, at Tanken hører hjemme.

Det er omtalt foran, hvorledes A. D. Jørgensen støttede sin Opfattelse ved Henviisning til den Memoire om Arvefølgen, som Hertug Frederik Christian udarbejdede i 1813 og overgav sine Sønner som et Slags politisk Testamente. A. D. Jørgensen kendte imidlertid kun denne Memoire gennem de Brudstykker og Antydninger, der findes hos „Droysen og Samwer“²⁾, samt indirekte fra Koncepterne til Møstings og Engelstofts Svar, der findes aftrykte i fjerde Bind af „Slesvigske Provindsial-efterretninger“. Nu derimod, er den fuldstændige Memoire udgivet, tilligemed den Korrespondance mellem Hertugen og hans danske Venner, som knyttede sig dertil.³⁾ Som allerede „Droysen og Samwer“ antydede, bestaar Skriftet af to Dele, en historisk, hvori Hertugen hævder for sig og sin Slægt at have Arveret til begge Hertugdømmer, til den hertugelige Del af Slesvig dog først naar Gottorpernes Mandslinie var uddød, og en politisk Del, hvori hentydes til Arvefølgen i Kongeriget. Den første Del er i det væsentlige gengivet i Skriftet fra 1837⁴⁾,

¹⁾ Gebauer S. 159.

²⁾ Droysen og Samwer S. 58—63.

³⁾ Schulz: Briefwechsel S. 529—586.

⁴⁾ Wegener har saaledes ganske Uret, naar han paastaar (Actmæssige Bidrag. Kjbh. 1851. S. 185), at det var „en næsten bevislig Usandhed“, at Frederik Christians Memoire var Grundlaget for Skriftet fra 1837. Dette er Tilfældet, og i højere Grad end A. D. Jørgensen synes at have ment (Danmarks Riges Historie VI. S. 218—220), idet ikke blot Tankerne, men tildels ogsaa Ordene, ere Faderens. Dog er Skriftet naturligvis noget omarbejdet, og helt nyt er Stykket om Arvefølgen i den Schauenborgske Del. Det er dog værd at lægge Mærke til, at allerede Frederik Christian havde Henviisningen til eventuel brandenborgsk Succession i Holsten.

dog med Undtagelse af Forbeholdet for den gottorpske Dels Vedkommende. Af dette synes iøvrigt at fremgaa, at A. D. Jørgensen paa et ikke uvæsentligt Punkt har misforstaaet Frederik Christians Opfattelse. Det er nemlig ikke helt rigtigt, som han skriver, at Frederik Christian „havde anerkendt det danske Kongehus's Ret til den tidligere hertugelige Del, saa længe der levede nogen Mand af Huset Gottorp¹⁾“. A. D. Jørgensen maa paa dette Punkt have støttet sig til Møstings „Denkschrift“, hvori det kortelig omtales²⁾, at Hertugen mente sig arveberettiget ogsaa til den gottorpske Del efter samtlige gottorpske Prinsers Afgang. Dette har A. D. Jørgensen ret naturligt forstaaet i Overensstemmelse med Mageskiftet af 1773, med den gottorpske Mandslinies Afkald til Fordel for det danske Kongehus paa saavel Mand- som Spindesiden, hvorimod Frederik Christian nærmest synes at have tænkt paa Traktaten af 1750, med den svenske gottorpske Mandslinies Afkald til Fordel for den kongelige Mandslinie, efter hvis Uddøen den gottorpske Mandslinies Krav altsaa maatte leve op igen³⁾.

Nok saa betydningsfuld er dog den anden Halvpart. „Ew. Excellenz erhalten hiebey das kleine politische memoire welches eine Nuzanwendung des neulich übersandten historischen Aufsazes enthält“, skrev Hertugen⁴⁾ ved Oversendelsen til Møsting af Memoirens politiske Del, og for Prins Wilhelm af Holsten-Beck udviklede han, hvorledes hans Udgangspunkt var den Betragtning, at hvis ikke det danske Monarki skulde splittes ved den kgl. Mandslinies Uddøen, maatte enten Kvindeliniens eller Sønderborgernes Ret vige, og at det vel var en Undersøgelse værd, hvad en velforstaaet Statsinteresse i saadant Fald maatte kræve og hvorledes dette vigtige Anliggende skulde indledes og behandles⁵⁾.

I disse Linier ligger kort og klart Memoirens Grundtanke,

¹⁾ Danmarks Riges Historie VI, S. 219—220.

²⁾ Schulz: Briefwechsel S. 574.

³⁾ Schulz: Briefwechsel S. 539.

⁴⁾ Schulz: Briefwechsel S. 555.

⁵⁾ Schulz: Briefwechsel S. 553.

men ogsaa den udførligere Udvikling giver Bidrag til Forstaaelsen af den senere augustenborgske Politik.

Det er 1660 der er Hertugens Udgangspunkt. Medens begge Hertugdømmer ved den kgl. Mandslinies Uddæen vilde tilfalde de yngre Linier af Huset Slesvig-Holsten, saa vilde Kongeriget ved den efter Revolutionen indførte Arvegangsorden gaa over til Frederik III's kvindelige Descendenter, hvorimod de yngre Sønner af den indfødte Kongestamme, de i direkte Linie saavel fra Christian I og Frederik I som fra Christian III nedstammende sønderborgske Prinser, vare udelukkede fra Tronen. Hvis altsaa Monarkiets Deling skulde undgaas, maatte enten de yngre slesvig-holstenske Liniers Arveret ryddes af Vejen, eller den danske Kvindelinie maatte give Afkald paa den i Aaret 1660 erhvervede Ret.

Han betoner stærkt, hvilken Fare for den danske Stats Fred det vilde medføre, hvis Opretholdelsen af den kvindelige Arvefølge skulde slaas fast som den Statsmaxime, for hvilken alle andre Hensyn maatte vige. Thi Kongehuset vilde derved komme til at staa fjendtligt overfor Augustenborgerne, og disse vilde sikkert, naar Arvefaldets Tid var inde, vove alt for at sikre deres Hus for Undertrykkelse. Og hvor langt fordelagtigere Chancer havde de ikke end deres Modstandere. Om de indskød deres Sag for Folkets Afgørelse, om de sagde: Lad et frit Valg ske imellem os, Sønnerne af den gamle Kongeslægt, der ved Afstamning, Navne og Vaaben vise vor indenlandske Oprindelse, — og den indgiftede Slægt, der grunder sine Krav paa den souveraine Kongelov, men hvis Navne og Vaaben vise hen til deres fremmede Afstamning? Vilde en saadan Appel blive upaaagtet af Hengivenhed for den souveraine Kongelov og den paa samme grundede Forfatning? Og hvis de ikke holdt det for under deres Værdighed at bruge Overtalelseskunster, lovede Ophævelse af Kongeloven og tilbød Garantier mod Misbrug af den kgl. Magt, vilde da Folket være døv for deres Stemme? Hvem der mente, at Staten ikke under saadanne Forhold var udsat for Borgerkrig, kendte kun daarligt den menneskelige Natur. Skulde det imidlertid lykkes at fortrænge det sønderborgske Hus, var der-

med intet vundet for de danske Prinsesser og deres Slægt, thi saa vilde blot Gottorperne træde istedet. Og selv om disse maaske vilde overholde Afkaldet paa Slesvig, vilde de ialtfald tage Holsten, hvilket vilde være en stor Fare for Europa. Ved saaledes at staa som en Mellemlinie mellem den kongelige og den gottorpske blev det sønderborgske Hus ogsaa af Interesse for den evropæiske Politik, og naar de henvendte sig til de evropæiske Magter efter at Arvefaldet var indtraadt, vilde de med Undtagelse af Rusland, næppe finde dem døde eller ligegyldige for deres Bøn om Beskyttelse og Bistand. Han ender med en indtrængende Henvendelse til sine Sønner og Agnater, om ved ethvert med Pligt og Ære foreneligt Middel at hævde deres Rettigheder, og tillige aldrig at glemme deres Fædreland og dets sande Interesse. Iøvrigt kunde de imødesee Fremtiden med rolig Forventning. Skulde Arvefaldet nærme sig i deres Tid, da vilde Statens Interesse tale deres Sag for tydeligt til at ikke Egennyttens og Lidenskabernes Skrig skulde bringes til Tavshed.

Som Resultat af hans Undersøgelse fremgik altsaa, at der overhovedet kun fandtes een tænkelig Løsning, nemlig den, at Augustenborgerne paa en eller anden Maade gjordes arveberettigede i Kongeriget. Han staar ganske paa Monarkiets Grund, og Arvefølgen i Hertugdømmerne har da ogsaa navnlig Betydning for ham som Middel til at bevare dette i hans Slægt. Det er den Tap, om hvilken det hele skal dreje sig.

Denne Memoire har utvivlsomt været af afgørende Betydning for Christian Augusts Skæbne. Vi have set, hvorledes han i Skriftet fra 1837 ganske lægger Faderens historiske Afhandling til Grund, og det følgende vil vise, at han ogsaa i andre Henseender, ialtfald i denne første Tid, i det hele og store slaar ind paa den af Faderen anviste Vej. Men med Faderens Memoire som Udgangspunkt for Bedømmelsen af Hertugens Politik forsvinder den sidste Rest af Tvivl om, hvilket Maal det var han sigtede mod. Saaledes som Faderen havde udviklet Tanken om Successionen i Monarkiet, saaledes genfindes den hos Sønnen. Betegnende nok er da ogsaa det første af Bilagene i Hr. Gebauers Bog et Brev, hvori der

hentydes til Augustenborgernes Overtagelse af Monarkiet, og skønt Brevet er skrevet flere Aar inden Opløsningen af Prins Frederiks første Ægteskab, fortælles det tillige, at Tanken vandt mere og mere Stemning for sig i Danmark¹⁾. Det siger sig selv, at et saadant Brev kun kunde stamme fra en Mand, der var nøje knyttet til den augustenborgske Familiekrede. Ogsaa den bekendte Esmarchske Udtalelse, at Forholdene ikke vilde blive bedre før Hertugen kom paa Tronen²⁾, viser hen til hvilke Tanker der i Slutningen af Trediverne gav sig Udtryk blandt Hertugens Nærmeste. Og Hertugen fortæller selv senere, at en dansk Stænderdeputeret dengang havde talt om at foreslaa Stænderne en Henvendelse til Kongen, med Anmodning om Ændring af Arvefølgen til Fordel for Augustenborgerne³⁾. Beklageligt nok oplyser han ikke tillige, hvem Manden var; det havde haft sin Interesse til Belysning af Værdien af hans Tilbud, thi i Kongeriget vides saadanne Tanker ikke at have haft Raaderum. Netop ved den Tid var det, at Regeringen foretog de indledende Skridt, for ad diplomatisk Vej at sikre Monarkiets Bestaaen, hvilket medførte Hertugens Modtræk, hans Henvendelse til den russiske Kejser⁴⁾, som Chef for den gottorpske Linie. Men ligesom han i 1837 havde bevaret sin Anonymitet, saaledes beder han ogsaa Czaren om Tavshed, for at ikke det venskabelige Forhold, hvori han hidtil havde staaet til den danske Kongefamilie, skulde forstyrres. Viser han saaledes i denne Henseende en vis Tilbageholdenhed, gør han sig samtidig saa meget des mere bemærket ved sin Deltagelse i Stænderforhandlingerne, dels ved sin ubestridelige Dygtighed, men navnlig dog ved det lidet nationale Sindelag, som han ikke mindst gav til Kende ved Debatten om Sprogsagen i 1838, og som allerede nu lagde Grunden til en stærk Misstemning mod ham i Kongeriget. Uoverlagt var hans Optræden dog heller ikke her. Siden Lehmanns Tale i Trykkefrihedsselskabet i November 1836, saa han den voxende danske

¹⁾ Gebauer B. 352—353.

²⁾ Danmarks Riges Historie VI, S. 223.

³⁾ Gebauer S. 120.

⁴⁾ Gebauer S. 353—355.

Bevægelse i Slesvig som Produktet af en kongerigsk Propaganda, hvis endelige Maal var Hertugdømmets Inkorporation. Det var jo hans egne formentlige Rettigheder, Grundlaget for Slægtens Forhaabninger i større eller mindre Omfang, der derved bleve truede¹⁾. Derfor maatte det være hans Opgave, at styrke Forbindelsen mellem Hertugdømmerne indbyrdes saa meget som muligt, og at bekæmpe saavel Nyholsteinismen som enhver Bestræbelse, der i Slesvig kunde fremme Følelsen af Samhørighed med Kongeriget.

A. D. Jørgensen omtaler²⁾, at da den senere Christian VIII besøgte Augustenborg paa Hjemvejen fra sin Udenlandsrejse i Slutningen af 1838, havde Hertugen og hans Broder søgt at vinde ham for deres Planer, saavel i politisk som i dynastisk Henseende, og foruden paa en Ændring eller Ophevelse af Kongeloven peger A. D. Jørgensen i denne Forbindelse ogsaa hen paa den Scheelske Fortolkning af dens Arvegangsregler. Af flere Grunde maa det betvivles, at Hertugen selv for Alvor har regnet med denne sidste Mulighed, saaledes som Prinsen af Nør³⁾, der betegnede den som en lovlig Udvej, og af ikke ringe Interesse havde det derfor været, om Dr. Gebauer havde kunnet bekræfte eller afkræfte denne Paastand, hvorfor det meget maa beklages, at han ganske gaar uden om hele dette Spørgsmaal.

Saa meget maa ialtfald betragtes som sikkert, at det var med ikke ringe Forventning, at Hertugen med sin hele Familie i Sommeren 1840 tog over til Sølvbryllups- og Salvingsfestlighederne, og at Opnaaelsen af den længe attraaede Statholderpost ikke har staaet som det eneste Maal for hans Ærgærrighed. Men Besøget i Kjøbenhavn beredte ham kun Skuffelse. Af Statholderembedet blev der intet, og Hertugen følte det som en stor Krænkelser, da han og hans Familie ved Kroningsceremonien stilledes i Rang under den hessiske Landgreve, en

¹⁾ Jfr. Gebauer S. 91.

²⁾ Danmarks Riges Historie, S. 245.

³⁾ Friedrich v. Schleswig-Holstein-Noer: Aufzeichnungen. Zürich 1861. S. 25.

„Neuerung“ som Dr. Gebauer¹⁾ kun ved at forklare som Udslag af Kongens blinde Forkærlighed til sin med Landgreven gifte Søster Charlotte, men som ikke desto mindre var en naturlig Følge af den ved Kongeskiftet indtraadte Forandring i Prinsessernes Adkomst til Tronen. Det er næppe uberettiget at antage, at det ikke var et blot Etikettespørgsmaal, der bragte Hertugen saa vidt i Harme, at kun Dronningens Bønner hindrede ham og Broderen i at rejse bort saalænge Festen varede. Men endnu en Skuffelse skulde Hertugen lide, idet Kongen ikke indlod sig i Samtale med ham om Successionen, saa lidt som om noget andet Statsanliggende. Og samtidig viste det sig klart, at Kongen selv agtede at tage Udviklingen i sin Haand og at lede den i en anden Retning end den Hertugen ønskede. Det var ogsaa i de Dage, at de kjøbenhavnske Blade bragte de første Meddelelser om den mecklenborgske Prinsesse, der Aaret efter skulde blive Kronprinsens Hustru.

Hertugen synes nu foreløbig at have trængt Tanken om Arvefølgen i Kongeriget tilbage. Ganske vist prøvede hans gode Ven Scheel²⁾ allerede i det følgende Aar at faa ham til at tage Sagen op med Kraft, men Hertugen fulgte ikke Raadet. Det maatte jo ogsaa først vise sig, om ikke Kronprinsens Ægteskab gjorde enhver videre Aktion overflødig. Saa meget desto ivrigere tog Hertugen imidlertid nu Del i Kampen mod Danskheden og Nyholsteinismen. Allerede i Efteraaret 1840 fik han det store Flertal af den slesvigske Stænderforsamling paa sin Side i Sprogsagen, og banede herved Vejen for fuldstændig Sammenslutning af sine egne med Slesvig-Holstenernes Krav, samtidig med at han i det nu aabnede Pressefelttog paa det voldsomste gik frem mod de to nationale Yderpartier. Alt dette maatte yderligere øge Kløften mellem ham og Kongen, og hvor stor Uoverensstemmelsen allerede var, viste sig da Kongen i Sommeren 1842 udnævnte Prinsen af Nør til Stat-

¹⁾ Gebauer S. 101.

²⁾ Gebauer S. 159.

holder, hvilken Efterretning Hertugen, som Gebauer siger, ikke modtog med udelt Glæde¹⁾).

Det kom i den Anledning mellem de to Brødre til en Brevveksling, hvis Indhold Dr. Gebauer refererer ret udførligt²⁾. Endnu bedre havde det dog været, om han havde aftrykt disse Breve som Helhed i Bilaget, og det maa haabes, at Hr. Gebauer en anden Gang maa faa Lejlighed dertil, thi de ere af ikke ringe Interesse til Belysning af Hertugens og hans Broders Personlighed. Hvad der redegøres for i disse Breve er nemlig intet mindre end Brødrenes Stilling til selve det brændende Spørgsmaal, Tronfølgen i hele Monarkiet. Hertugen havde skrevet et halvt bebrejdende, og halvt godkendende Brev til Broderen, og paa dette svarede denne i et Brev af 27de Marts (hvoraf et Brudstykke er optaget blandt Bilagene), i hvilket han til Gengæld bebrejder Hertugen, at han ved sin Optræden, fordi han var „saa skrekkelig paastaaelig“, som Kongen sagde, hindrede enhver Forstaaelse med denne. Nu burde han tage til Kjøbenhavn for længere Tid, vinde Konge og Folk for sig, og saaledes bane Vejen for den augustenborgske Succession³⁾. I et meget langt Brev af 11. April fulgte Hertugens Svar, og han udviklede heri, hvorfor han ikke mente det raadeligt at forandre sin Holdning overfor det danske Folk.

¹⁾ Gebauer S. 118.

²⁾ Gebauer S. 119—121.

³⁾ „... Es ist aber von unendlicher Wichtigkeit, dasz Du jetzt handelst; alles wünscht die Successionsfrage beendet und alles neigt sich zu unserm Hause hin. Der König selbst hat mir ja gesagt: „den Sag maa bringes i Orden, entten maa det hele gaae til Hertugen eller omvendt u. s. v.“ Du siehst daraus, wie weit die Sache gediehen ist. Damit meine ich gar nicht, dasz Du die Successionsfrage anregen sollst, im Gegentheil weise sie ab, aber gewinne die Dänen für Dich, mache Dich in Copenhagen geltend, übe einen unbedingten Einflusz im Staatsrath aus und Segen und Eintracht wird sich in unserm lieben Vaterland wieder einfinden benutzst Du diesen Augenblick nicht, so werde ich allzeit behaupten, dasz Du durch Deine Unentschlossenheit das Wohl Deiner Familie, das Wohl des Landes verspielt hast“ (Af Bilag V, Brevet af 29. Marts 1842, Gebauer S. 357—358.)

Intet Øjeblik kunde tvertimod være ugunstigere til at nærme sig Danskerne. Han havde i Danmark at regne med to Partier, af hvilke det ene var for, det andet imod den augustenburgske Arvefølge i Kongeriget. Derpaa omtaler han (jvf. S. 407), at den Tanke havde været fremme i Frederik VI's Tid, at Stænderne skulde bede Kongen ændre Tronfølgen til Fordel for Augustenborgerne. Tronskiftet og Kronprinsens andet Ægteskab havde foreløbig hindret dette, men efter de seneste Efterretninger var han nu overbevist om, at man vilde genoptage Sagen, i Tilfælde af at heller ikke Kronprinsens andet Ægteskab aabnede Udsigt til Dynastiets Fortsættelse. Overfor disse Venner af den augustenburgske Arvefølge stod de yderliggaaende danske Liberale, der vilde vinde Slesvig for Danmark og iøvrigt tilstræbte Forbindelse med de andre nordiske Riger. At vinde dette demokratiske Parti, mente Hertugen slet ikke kunde nytte, selv et Forsøg derpaa vilde kun skade. Her galdt det at vente og at undgaa alt, der kunde udlægges som Ønske eller Forhaabning. I Danmark kunde altsaa intet vindes i Øjeblikket, og hvis Hertugen nu tog til Kjøbenhavn, vilde enhver spørge sig selv, hvad han vilde der. Men i Hertugdømmerne kunde der tabes meget derved. Slesvig-Holstenerne maatte jo med Foragt se hen til den Mand, der alene tog Hensyn til sine dynastiske Interesser, og derfor fornægtede sit slesvigholstenske Sindelag og smigrede Danskerne. En stor Del af Folket i Hertugdømmerne ønskede jo netop Adskillelse fra Danmark, og begunstigede kun den augustenburgske Arveret som Middel hertil. Alle disse Folk vilde han faa til Fjender. Lod han derimod Tingen rolig udvikles af sig selv, stod hans Sag ganske anderledes. Saa maatte Kongen tilsidst søge ham, da hans egne Planer vare uigennemførlige, thi de augustenburgske Krav paa Hertugdømmerne kunde Kongen ikke komme uden om, og paa en Afstaaelse af disse Krav mod Erstatning kunde han endnu mindre gøre Regning. Hvor meget end Kongen foreløbig var mod Tanken, var der kun een Maade paa hvilken Monarkiet kunde bevares, og det var ved Antagelse af den augustenburgske Arvefølge ogsaa i Danmark.

Alligevel tog Hertugen afsted, dog ikke for at følge Broderens Raad og søge Tilnærmelse til det danske Folk, men for i en Samtale med Kongen at komme til Klarhed over, hvorledes hans Udsigter stillede sig. Denne Samtale har allerede „Droysen og Samwer“¹⁾ gengivet efter Hertugens egen skrevne Beretning, men nægtes kan det ikke, at den vinder i Interesse, nu man ved, hvad der er gaaet forud. Samtalen drejede sig udelukkende om Successionsspørgsmaalet. Kongen hævdede at Augustenborgerne muligvis kunde have Krav paa Dele af Holsten, og foreslog Hertugen at afstaa herfra mod Erstatning. Hertugen paa sin Side afviste dette, i fuld Overenstemmelse med sit ovenfor udviklede Program. Men hvorledes stemmer nu dette med den Maade hvorpaa Hertugen senere lod „Droysen og Samwer“ skildre hans Optræden. Det fortælles der, hvorledes han udviklede for Kongen, at hvad der dikterede hans Handlemaade var Pligt, ikke blot mod hans Hus men ogsaa mod Hertugdømmerne, idet hans Rettigheder skulde beskytte dem mod Inkorporation i Danmark. Derpaa fremhævede han, hvorledes han aldrig kunde opgive sin Arveret af Pietet mod sin Fader, der i sit Testamente havde udtalt det Haab og den Forventning, at han og hans Broder aldrig vilde give Afkald paa deres Rettigheder. Og sluttelig anførte han, at han personlig gerne vilde modtage Kongens Tilbud, da han aldrig havde ønsket at ombytte sin Stilling med en anden, men at han maatte gøre hvad der var hans Pligt. Naar Danmarks Vel krævede, at en af Parterne opgav deres Arveret, var det Kongens Sag at ordne dette med det danske Folk og den kvindelige Linie. Ham var den Ting uvedkommende, og aldrig vilde han for sin Del udstrække Haanden efter en Krone, der ikke tilkom ham.

I den sidste Ytring har man ganske den samme Udtalelse som i det tidligere omtalte Brev til Hjort²⁾, det Brev der publiceredes under Titlen: „En retfærdig Fyrste, der afslaar en Kongekrone“, og hvis Ærlighed blev draget i Tvivl

¹⁾ „Droysen og Samwer“ S. 164—168.

²⁾ Jvf. S. 401—402.

af A. D. Jørgensen¹⁾, medens Gebauer²⁾ udtaler, at tydeligere kunde det ikke været sagt at Hertugen lige saa lidt brød sig om at udvide sin Ret, som han vilde lade sig fratage, hvad hans var.

Det forekommer mig imidlertid, at som Sagen nu foreligger belyst, maa det siges med Bestemthed, at det er A. D. Jørgensen, der har dømt rigtigt. Til Hertugens Fremhævelse af hvorledes han kæmpede baade for sit Hus' og for Hertugdømmernes Ret, haves Supplementet i Brevet til Broderen, der hvor han skriver om de mange Slesvig-Holstenere, som han maatte sørge for ikke at støde fra sig. Og hvad hans personlige Ulyst og hans „ædelmodige“ Ytring til Slut angaar, finder ogsaa dette tilstrækkelig Belysning ved den af ham selv paa pegede Taktik. Særlig Opmærksomhed fortjener dog Henvisningen til Faderens Memoire, thi ogsaa her er nu Sløret hævet, og det ligger klart for Dagen, hvad det var han vilde, Sønnerne skulde naa, og hvorledes de skulde naa det. Det er jo nemlig Sagen, at man maa se denne Forhandling i Forbindelse med, hvad der gaar forud og hvad der følger efter, og det er det Hr. Gebauer ikke har gjort; han har end ikke omtalt Indholdet af Faderens Memoire, skønt Sønnerne ved flere Lejligheder henvise dertil.

Den anførte Samtale havde uddybet Kløften mellem de to Svogre, og 1842 blev ogsaa i anden Henseende et Mærkeaar. Det store Sammenstød mellem dansk og tysk i Slesvig Stændersal øgede Lidenskaberne paa begge Sider. Hertugen var navnlig virksom gennem Pressen, baade hjemme og ude, og tillige udsendte han nu, i Gensvar paa et Angreb i „Berlingske Tidende“, et nyt Skrift til Forsvar for sine Rettigheder. Han naaede heri til at anerkende den sidste slesvig-holstenske Fortolkning af Arvehyldingen 1721, nemlig at der ved Edens *lex regia* kun sigtedes til den i Kongedelen forud gældende Arvestatut fra 1650³⁾, altsaa *lex regia Slesvico-Holsatica*.

¹⁾ Dansk biografisk Lexikon III, S. 548.

²⁾ Gebauer. S. 161.

³⁾ Widerlegung. Hamburg 1843. S. 14.

Snart skulde Hertugen dog søge sig et endnu større Virkefelt, thi da Efterretningen sivede ud om et kommende Ægteskab mellem Tronarvingen Prins Frederik af Hessen og Czar Nicolajs Datter, forstod han, at det Tidspunkt var kommet, hvor han efter Faderens Raad¹⁾ skulde paakalde fremmed Hjælp. I Juli 1843 tiltraadte han sin første Agitationsrejse Tyskland rundt, for ved de forskellige Hoffer at sikre sig Forbindelser, der senere kunde udnyttes. Særlig ved det præjsiske Hof var han heldig i denne Henseende, og det lykkedes ham ligeledes at vinde Kong Leopold, ved Hjælp af hvem han yderligere søgte at virke for sine Ideer ved det engelske og franske Hof.

Dr. Gebauer beretter udførligt hvor Hertugen rejser hen, baade paa den første og de senere Rejser, men hvad der forhandles om, kan han ikke gøre rede for. Der kan imidlertid næppe være nogen Tvivl om, at selv om Talen ved de tyske Smaahoffer og til Nød i Berlin har kunnet dreje sig om hans paastaaede Rettigheder til de to „tyske“ Hertugdømmer, saa har ved Stormagthofferne denne Tale kun kunnet lyde i Forbindelse med Tanken om Monarkiets Enhed. Allerede Wegener gav et Par Antydninger af Augustenborgernes Arbejde under disse Forhold. Frederik af Nør der af al Magt pustede til Ilden under Hertugens Rejse i 1843²⁾, da Planen om det hessiske Ægteskab truede med at blive en alvorlig Fare for Augustenborgerne, ogsaa i Henseende til deres Krav paa Hertugdømmerne, synes i det følgende Aar at have set noget lysere paa Situationen, særlig efter den russiske Prinsesses Død. Og da det Ussingske Forslag atter havde bragt Tanken om Statsenhedens Bevarelse paa Dagsordenen tilskrev han Broderen om at søge Kong Leopolds Hjælp til Gennemførelsen af den Plan, at England, Frankrig, Preussen og Østrig skulde garantere Augustenborgernes Rettigheder, thi naar de Danske saa at intet andet hjalp, vilde de dog hellere tage Hertugen

¹⁾ Jvr. Gebauer S. 136.

²⁾ Wegener: Om Hertugen af Augustenborgs Forhold. S. 156.

end Hesserne. I Forbindelse hermed opfordrede han atter Hertugen til at vise Forsigtighed i sin Optræden¹⁾.

Hvorvidt Hertugen handlede i fuld Overensstemmelse med Broderen kan ikke siges, men inden Aarets Udgang sendtes Samwer i største Hemmelighed netop til Brüssel, for at bede Kong Leopold gøre sin Indflydelse gældende overfor Vestmagterne²⁾. Og samtidig fik Hertugen Samwer til i sin store Bog om Arvespørgsmaalet at pege hen paa den augustenborgske Udvej til Monarkiets Bevarelse³⁾. Ogsaa andre Vidnesbyrd gaa i samme Retning. Saaledes var da Hertugens Stilling til Tanken paa det Tidspunkt, hvor Hjort rettede sin indtrængende Henvendelse til ham, om at optræde som dansk Prins og derved vinde Tronfølgen i Danmark⁴⁾, og fik det ofte omtalte Svar af 2den April 1845, der af Tyskerne opfattes som en klar Afvisning, og ganske vist ogsaa er det formelt, i Overensstemmelse med den af Hertugen tidligere knæsatte Taktik, men som i Virkeligheden, støttet paa alle de Argumenter som nu kendes fra Faderens Memoire og Brevvexlingen i 1842, kun fremhævede alt hvad der kunde tale for den af Hjort ønskede Ordning, og deriblandt ogsaa henviste til Stormagterne som Støtte for Tanken⁵⁾.

Ud fra de samme Betragtninger var det endnu mere indlysende, at Hertugen maatte afvise de Tilnærmelsesforsøg, der i Sommeren 1845 og i Begyndelsen af 1846 gjordes af henholdsvis Tscherning og Skau, thi Hertugen var i Virkeligheden forlængst passeret det Punkt hvor han, selv om han vilde, kunde have foretaget en saadan Svingning uden at blive uhjælpelig kompromitteret. Og Hertugen havde da heller ikke noget Øjeblik tænkt at opgive sin engang valgte Taktik.

Efter det aabne Brevs Udstedelse fortsatte han sin diplomatiske Virksomhed i samme Spor som tidligere, med det

¹⁾ Wegener: S. 175—76.

²⁾ Gebauer 154.

³⁾ Wegener: S. 171—172; jvf. K. Samwer: Die Staatserbfolge. Hamburg 1844. S. XIX—XX.

⁴⁾ Droysen og Samwer: S. 382—86.

⁵⁾ Hjort: Udvalg af Breve. Ny Samling. S. 496—497.

Resultat at baade Prøjsen og Østrig afgjort udtalte sig for en Løsning i augustenborgsk Retning, og endnu saa sent som i Nytaarsbrevet af 5. Jan. 1848 formaner Frederik af Nør Christian VIII til at opgive sine dynastiske Planer og istedet indsætte Agnaterne i deres gamle Ret til den danske Krone¹⁾. Hertugens Udtalelser i Breve til Hjort²⁾ var vel ved denne Tid mere reserverede, men stadig holder han dog Døren paa Klem; han har kun forsvaret sine Rettigheder, og han vil intet hellere end Fred, men det er ikke ham det tilkommer at række Haanden til Forsoning, men det danske Folk og den danske Regering som de første Angribere, og stadig udtaler han den Mening, at man nok vil komme til den Erkendelse, at Christian den Ottendes System kun havde bragt Uro og Forvirring, og at den simpleste Maade at løse Knuden paa havde været den augustenborgske Succession.

Var da en saadan Udvej til Fred overhovedet tænkelig mere? Man vil fra dansk Side vanskelig kunne forestille sig dette, og Hertugen selv har paa dette Tidspunkt næppe gjort sig større Forventninger i den Retning. At der alligevel var dem, der til det sidste havde den Mening, viser et Brev af 2. April 1848 fra Bernhard Bülow, der udtaler, at han stadig havde haabet paa Fred, og endnu mente, at hvis Christian VIII havde levet længere, vilde en Overenskomst have været mulig paa Grundlag af Personalunion og agnatisk Arvefølge³⁾.

¹⁾ Aufzeichnungen S. 435.

²⁾ Hjort: Udvalg af Breve. Ny Samling. S. 522—523.

³⁾ „Droysen og Samwer“. S. 268. Det er Schleiden (Erinnerungen eines Schleswig-Holsteiners. Neue Folge. Wiesbaden 1890. S. 150) der nævner Bülow som Brevets Forfatter, mens „Droysen og Samwer“ kun har betegnet denne som „en højtbegavet Statsmand“. Denne Udtryksmaade, i Forbindelse med at det fremgik af Indholdet, at Forf. havde deltaget i Forhandlingerne om det aabne Brev, maatte føre til den Tanke, at den paa-gældende var selve Christian VIII's Udenrigsminister Heinrich Rewentlou-Criminil, og da det saa yderligere fremgik af Brevet, at dets Forf. ganske misbilligede Indholdet af det aabne Brev, blev det hele af ikke ringe Virkning. Selv Professor Waitz var saa uheldig at gaa i denne Fælde, tilmed i et Skrift hvor

Efter Christian VIII' Død fulgte Begivenhederne Slag i Slag, og Hertugen der allerede bag Forfatningsreskriptet havde øjnet et nyt Angreb paa sine formentlige Rettigheder, maatte snart i den voxende nationale Bevægelse se en ny Fare. Saa galdt det at værne, hvad værnes kunde. Rejsen til Berlin, som han tiltraadte strax efter at have modtaget Efterretning om Rendsborgmødet, havde efter hans egen Forklaring til Formaal, at faa Prøjsen til at afgive en Erklæring om at ville beskytte hans og Hertugdømmernes Rettigheder, idet han hermed forbandt den Tanke, dels at hindre Angreb fra dansk Side, dels at stemme Gemytterne til Ro i Hertugdømmerne. Det blev alligevel Vendepunktet. Fra nu af havde Hertugen brudt alle Broer af bag sig, thi idet Prøjserkongens Brev, med dets Anerkendelse af de tre Fundamentalsætninger, til hvis Opretholdelse det ikke blot gav Tilsagn om Prøjsens Støtte, men ogsaa varslede om Hjælp fra hele Tyskland, — idet dette Brev var stilet til Hertugen og fremkaldt af ham, maatte nødvendigvis saavel det danske Folk som den danske Regering udpege ham som den der stod bagved den hele Bevægelse, der samtidig brød frem i Hertugdømmerne. At ogsaa andre Kræfter havde været medvirkende, og at det i Øjeblikket var dem der havde Ledelsen i Hænde, formindskede ikke Berettigelsen heraf. Selv havde han da ogsaa tænkt sig, at den provisoriske Regering atter skulde give Plads for ham som Regent i den ufrie Hertugs Navn, men fra ingen Side sympatiserede man med Tanken¹).

Ogsaa i Hertugdømmerne gik Augustenborgerne kun Skuffelse i Møde. Frederik af Nør der hurtigt lagde sig ud med alle, kunde da ogsaa allerede i Juli 1848 betro Hegewisch, at han ofte forbandede den Time, hvor han havde betraadt Rendsborg, og nu kun tænkte paa at fuldende sit Opgør med Slesvig-Holstenerne, for derefter at ryste Støvet af sine Fødder

han haanede Wegener og hævede „Droysen og Samwer“ til Skyerne. (G. Waitz: Einige Worte über Dr. C. F. Wegener. Göttingen 1850. S. 32—33.) Det er saadanne Træk, der er saa betegnende for „Droysen og Samwer“.

¹) Gebauer S. 227.

og forlade Evropa¹⁾. Og næppe var det første Krigsaar omme, før Prinsen trak sig helt tilbage, for ikke mere at deltage i Kampen. Hvad Hertugen angaar, saa blev han og gjorde Krigen med, dog uden at have Kommando, og selvklog som han var, følte han sig ofte tilsidesat.

De diplomatiske Forhandlinger bragte ham heller ikke den ønskede Oprejsning. Der fremkom vel strax i Maj 1848 i „Times“ en Plan om, at Hertugens ældste Søn skulde adopteres af Frederik VII, og saaledes arve Monarkiet, men Hertugen indsaa selv Planens Umulighed paa Grund af Forbitrelsen mod ham og hans Slægt i Danmark. Derimod fremkom han selv med en anden Plan, der efter Gebauers Sigende indtil 1864 hørte til hans Yndlingsideer. Den gik ud paa Danmarks Deling, saaledes at Øerne tilfaldt Sverige og Jylland Tyskland. Naturligvis, tilføjer Dr. Gebauer, var Christian August med denne Tanke ledet af Haabet om, at Huset Augustenborg paa denne Maade kunde bringe hele den cimbriske Halvø under sit Septer, da Jylland dog ikke kunde bestaa som en selvstændig Stat²⁾.

Et bedre Bidrag til Belysning af, hvor gennemtrængt Hertugen var af dynastiske Ideer, kan dog ikke tænkes. —

Ved Afslutningen af det store Opgør om Arvefølgesagen mellem Hertugen og Kongen i 1842, udtalte denne ifølge hans egne Dagbogsoptegnelser om og til Hertugen, „at det var beklageligt, naar man ansaa sine egne Rettigheder højere end Statens Vel“, og tillige om Hertugens Optræden i Sprogsagen, at den i det mindste var uklog, naar man vilde være Konge af Danmark³⁾. Begge Bemærkninger er saare træffende. Som den foranstaaende Udvikling har vist, saa synes der ingen Tvivl at kunne være om, at hvad det galdt om for ham, var ene og alene hans Slægts Interesse. Overfor Danmark ses det klart. Ingen vil hellere end han have Monarkiet bevaret, men kun under hans egen Slægt. Kognaterne skal opgive

¹⁾ Gebauer S. 369.

²⁾ Gebauer S. 241—242.

³⁾ A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger III. København 1898. S. 339.

deres Rettigheder, hans egne ere ukrænkelige. En saadan Politik maa selvfølgelig kaldes konsekvent, men om den tillige kan kaldes klog er et andet. Det vilde afhænge af Maaden hvorpaa den førtes.

Faderens Planer laa til Grund for hele Hertugens Færd, men det var ikke Faderens kloge Holdning han udviste. Faderen betonedes sin Ret til Hertugdømmerne fuldt saa stærkt som Sønnen, men han hævdede tillige, at han var indfødt Fyrste, af dansk Slægt, og han viste i Gærning, at det var mere end Ord, naar han talte med Kærlighed om hele det danske Monarki som sit Fædreland. Den Plan han lagde var klogt beregnet, og med en Mand som ham havde den, trods det usikre Retsgrundlag hvorpaa den hvilede, dog haft Muligheder for at gaa igennem. Men Sønnen forspildte alt: Han viste ikke den kloge Tilbageholdenhed som maatte kræves, men kastede sig ind i Kampen og valgte sit Parti. Jeg siger ikke hermed, at han valgte Forbindelsen med Slesvig-Holstenerne af blot taktiske Grunde; han har utvivlsomt troet paa alle deres paastaaede Rettigheder, lige saa fuldt som han troede paa sine egne, men afgørende for ham har det dog været, at disse Rettigheders Art førte det med sig, at de kunde gaa op i en højere Enhed. Hertil kom yderligere hans udæskende Holdning i Sprogsagen, hvor han ved sin Agitation banede Vejen for det store Brud i November 1842. I Modsætning til Faderen optraadte han efterhaanden mere og mere som tysk Fyrste, og han viste ved forskellige Lejligheder sin Mangel paa Respekt for den danske Nation. Og af Samfundsfølelse, som hos Faderen, findes hos ham absolut intet. Gennem alt dette kom han Dag for Dag det danske Folk fjærnere; han følte ikke med det, han forstod det ikke. Han vilde ikke se, at det fra dansk Side ikke blot galdt et dynastisk Spørgsmaal, men at man ogsaa her havde et Retsgrundlag at støtte sig til.

Mens Hertugens Forhold til Broderen ialtfald i politisk Henseende er ret godt belyst, faar man ikke noget rigtigt Indtryk af Forholdet til andre af hans Nærpaarørende. Dr.

Aage Friis har allerede i en Anmeldelse i Tilskueren¹⁾ berørt dette for Moderens og Søsterens Vedkommende. Forfatteren omtaler forskellige Gange Caroline Amalies Breve, men intet af hvad der bringes giver Vidnesbyrd om mere end et godt søsterligt Forhold og Deltagelse i hans Skæbne, i intet af dem findes tydeligt udtalt, at hun deler hans Syn paa de politiske Forhold. Og i endnu højere Grad er det samme Tilfældet med Svogeren Grev Danneskjold, og navnlig med Professor P. Hjort. Sidstnævnte omtales vel adskillige Gange, men Forf. redegør ikke for, i hvilken Grad denne Hertugens „danske Ven“ var Modstander af hans Ideer, og hvorledes han fra første Færd var en af Schleswigholsteinismens mest slagfærdige Modstandere²⁾. Endelig savnes enhver nærmere Oplysning om Hertugens Brud med Mænd som Scheel og Carl Moltke, der oprindelig stod ham nær.

Som en vægtig Anke maa det dernæst fremføres, at Forfatterens Benyttelse af den danske Literatur om Emnet er altfor ufuldstændig og i høj Grad bærer Tilfældighedens Præg. Der savnes Værker, som absolut burde være benyttede, og der findes til Gengæld andre, hvis Værd kun er ringe. Men navnlig synes dog Forfatterens Kendskab til Tidens danske Piece- og Journalliteratur at være endog meget begrænset, hvorved han som oftest kommer til at staa ganske fremmed overfor dansk Tankegang.

Forfatteren har imidlertid heller ikke altid være lige heldig i Benyttelsen af den trykte Literatur. Som en Skrivefejl kan man maaske betragte det, naar Forfatteren³⁾ fortæller at Frederik Christians og Louise Augustas Ægteskab fuldbyrdes,

¹⁾ Tilskueren 1910. S. 378.

²⁾ Forf. omtaler dog (S. 76) at Hjort i 1831 havde paatænkt sammen med Professor Chr. Paulsen at udgive et Skrift mod Lornsens Paastande. Forf. har imidlertid her forvexlet Paulsen med Estrup (jvf. Hjort: Udvalg af Breve: Ny Samling S. 509). — Dernæst nævner Gebauer ogsaa Hjort som Forf. til Skriftet: Der Thronwechsel. 1848. Dette er imidlertid skrevet ud fra bureaukratisk slesvigholstensk Tankegang og er ikke af Hjort, men snarere af Francke (Schleiden II. S. 248).

³⁾ Gebauer S. 13.

skønt Arveprinsen allerede da havde en Søn, den senere Christian VIII, thi Brylluppet stod jo i Maj 1786, medens Christian VIII først fødtes i September samme Aar. En Del værre er det derimod, naar Forfatteren med A. D. Jørgensen som Kilde taler om de diplomatiske Forhandlinger om Arvefølgen i Slutningen af Frederik VI's Regeringstid, og nævner at Prins Christian var blandt de faa indviede, naar A. D. Jørgensen netop, paa det Sted der er henvist til, udtrykkelig fremhæver at Prins Christian ikke var indviet i Planen. Og absolut graverende er det, naar Forfatteren i en Bog, hvor Arveforholdet spiller en saa stor Rolle som i denne, viser sig at være ganske i Vildrede med den hessiske Families Slægtskab med Kongehuset. Dr. Gebauer kender nemlig kun een „Landgreve“ Frederik af Hessen, der først præsenteres som Statholder og Carl af Hessens Søn, for derefter at optræde som Frederik VI's Nevø og dennegang at blive gift med Czar Nikolajs Datter, og som endelig langt senere omtales som Broder til Prins Christian af Glücksborgs Gemalinde²⁾. Det er da ret forstaaeligt, at Forfatteren kan finde den hessiske Arvefølge saa ganske urimelig.

Paa andre Steder viser Forfatterens ringe Hensyntagen til den danske Literatur sig i stædig Fastholden af gamle slesvig-holstenske Paastande, saaledes naar han fortæller³⁾, at Ploug endte sin Skamlingstale 1844 med et Leve for den svenske Konge som Danmarks tilkommende Hersker, eller naar han omtaler Statholderudnævnelsen 1842⁴⁾, uden at nævne at Prinsen af Nør, i Henhold til A. D. Jørgensens Uddrag af Christian VIII's Dagbog, selv havde ansøgt om Posten, inden han kaldtes til Kjøbenhavn, en Oplysning, der dog er af en vis Interesse til Belysning dels af Forholdet mellem de to Brødre, dels af Frederik af Nør's Uvederhæftighed.

Og endelig har det, at Forfatteren saa godt som kun ser Sagen fra den ene Side, bevirket at han ikke altid udviser

¹⁾ Gebauer S. 84; Danmarks Riges Historie VI. S. 246.

²⁾ Gebauer S. 99, 133, 244 Fn. 1.

³⁾ Gebauer S. 147.

⁴⁾ Gebauer S. 116; A. D. Jørgensen: Historiske Afhandlinger III. S. 336.

den Rolighed i Bedømmelsen af de nationale Brydninger, som han maaske ellers havde været istand til. Men han kender slet intet til Forholdene i Nordslesvig. Derfor kan han ogsaa med kendelig Indignation omtale¹⁾, at et nyholstensk Skrift endog gik saa vidt at fremsætte den „uhyrlige Paastand“, at Slesvigerne intet vilde have mod dansk Kommando og dansk Forordningsprog, som om Slesvigerne stod som en Enhed i sproglige eller nationale Spørgsmaal. Bortset fra Laurids Skaus Bog om Peter Hjort Lorenzen, der jo var Hertugens specielle Modstander, har Forf. ikke benyttet en eneste af de ældre eller nyere Bøger eller Afhandlinger der skildrer den danske Bevægelse. Han taler om „Dannevirke“, men synes aldrig at have haft Bladet i sin Haand, ialtfald citerer han „Dannevirkes“ Program efter en af H. N. Clausens Smaapiecer fra Tredserne²⁾. Særlig forbitret er Forfatteren dog over Sprogreskriptet af 1840, denne „Prisgivelse af Slesvig“ som han hævder at Kongen har iværksat for at vinde den liberale Presse i Kongeriget. Ganske vist havde Stænderne anmodet derom, men Tyskerne havde ogsaa altid været altfor „højmodig eftergivende“ overfor dette danske Sprog i Nordslesvig, som Friserne lignede ved Hundeglam. Og da de først havde indset, at det kun var et Skjalkeskjul for den danske Propaganda, saa „var disse slesvigske Mænd altfor ærlige til at skjule deres Fejl“, og bad Kongen om atter at suspendere Reskriptet. Ganske i Stil hermed er det da ogsaa, naar der paa den ene Side tales om Propaganda, medens Betegnelsen for en tilsvarende Virksomhed paa den anden Side lyder, at Sansen for Retten bredte sig³⁾.

Men tydeligst træder dog Forfatterens Tagen Parti frem i hans skarpe Fordømmen af Wegener og hans overstrømmende Ros over „Droysen og Samver“.

I Forbindelse hermed rejser sig det Spørgsmaal, hvorfor har Forfatteren ikke snarere, istedenfor at holde sig til nogle Udtalelser i Almindelighed, benyttet Lejligheden til at give en

¹⁾ Gebauer S. 94 Fn.

²⁾ Gebauer S. 90.

³⁾ Gebauer S. 103, 90, 108, 149.

virkelig Kritik af de to Bøger. Det er jo nemlig for en stor Del det samme Materiale, som de to Bøger er bygget over; som han har haft for sig. Wegeners historiske Skildring ser jeg i denne Henseende bort fra, det er det Brevstof han har fremlagt, og den Maade hvorpaa han har gjort det, der har sin Interesse. I disse Brevuddrag har man fra dansk Side, baade i Samtiden og senere, fundet meget i Hertugens Optræden, som ikke kunde anses for korrekt, medens man fra tysk Side har beskyldt Wegener for ved vilkaarlige Udeladelser at have forvansket Meningen. Muligvis kunde Pladshensyn ikke tillade Forfatteren at gaa for meget ind paa denne Sag, men jeg synes der havde været en Lejlighed til at aftrykke et eller flere af de Breve, der fra dansk Side er betragtet som kompromitterende, eller fra tysk Side som forvanskede, og dertil en eller flere Prøver paa den Kategori af Breve, som Wegener kun henviste til, men „ikke vilde publicere, hvis det kunde undgaas“.

Kun i enkelte Tilfælde kommer Dr. Gebauer ind paa det samme Brevmateriale som Wegener, saa man har Lejlighed til at se, hvad den ene, og hvad den anden har faaet ud af det.

Der er i denne Henseende to Tilfælde, som det er værd at fremdrage. Det ene er Grev Danneskjolds Brev af 4. Januar 1840¹⁾. Under Henvisning hertil fortæller Gebauer, hvilke Klager der fremsattes i Kjøbenhavn over Hertugens lidet danske Sindelag, men man maa ty til Wegener for at faa Fortsættelsen med, hvor Greven skriver, at disse Klager vare fremsatte med Grund, og tilføjer om en enkelt af Klagerne, at skønt han gjerne vilde have gendrevet den, kunde han det ikke, da han selv gentagne Gange havde hørt Hertugen ytre sig saaledes. — Det andet er et Brev af 4. September 1846 fra Hertugen af Glücksborg til Christian August²⁾. Efter dette fortæller Gebauer, hvorledes den augustenburgske Prins Valdemar, der opholdt sig ved Hoffet i Berlin, havde udvirket at Kongen ikke troede den Retfærdiggørelse, som tilstilledes ham af Grev

¹⁾ Gebauer S. 100; Wegener S. 216 (Bilag 23).

²⁾ Gebauer S. 176; Wegener S. 190 (Bilag 100).

Ludvig Moltke i Christian VIII's Navn, ja tilmed erklærede, at han ikke forstod, hvorledes Kongen af Danmark, hvem han personlig højagtede, kunde handle saa gudsforgaaent. I det Uddrag af samme Brev, som gengives hos Wegener, fortæller derimod Hertugen af Glücksborg, at Grev Knyphausen har faaet Efterretninger fra Berlin, som er kommet ham meget uventet, nemlig at Kongen af Prøjsen i Begyndelsen med stor Varme havde talt for Opretholdelsen af tysk Ret, men efter Grev Moltkes Tilsynekomst fuldstændig var slaaet om til at betegne Bevægelsen i Hertugdømmerne som revolutionær, som vor Konge med stor Kraft maatte træde op imod. — Idet jeg vil gaa ud fra, at begge har citeret rigtig, maa det altsaa være to Steder af samme Brev, af hvilke hver Forfatter har valgt det, der passede ham. Men i saa Fald forekommer det mig rigtignok, at ingen af dem har gjort Ret i at tage det nævnte isolerede Stykke til Indtægt, men at de meget mere burde have gjort opmærksom paa, hvor vaklende Prøjserkongens Holdning var.

Jeg ved ikke, om der kan tænkes nogen anden Mulighed, men det forekommer mig ialtfald, at det fremdragne tilstrækkeligt motiverer mit Ønske, at Forfatteren noget mere fyldestgørende havde gjort Rede for det af Wegener benyttede Materiale. Og jeg kunde endnu tilføje det Ønske, at han ved en senere Lejlighed maatte finde Anledning til fuldstændig at aftrykke ovennævnte Brev, tilligemed flere andre af de Wegenerske Breve, og i Forbindelse dermed den tidligere omtalte Brevvexling mellem de augustenborgske Brødre i 1842.

Min Hovedindvending mod Dr. Gebauers Bog er den, at han i selve det store Spørgsmaal, Forholdet mellem Konge og Hertug, ikke har forsøgt at dele Vind og Sol lige, men udelukkende har set Sagen fra den ene Side, — Hertugens egen.

Om Dr. Gebauer end er aldrig saa overbevist om de augustenborgske Paastandes Rigtighed, saa er det dog ganske uberettiget, ikke at tiltro Modstanderne at ogsaa de gik ud fra, hvad de ansaa for Ret. Thi en Sag kan jo nu engang ses fra mere end een Side. Men Hr. Gebauer anerkender slet ikke, at der er et Retsgrundlag ogsaa paa dansk Side. At der overhovedet er et slesvigsk og delvis ogsaa et holstensk Spørgs-

maal, kan eller vil han ikke se. Derfor er hans Opfattelse af Hertugen bleven saa ensidig. Han erkender vel dennes Mangler, hans Stædighed, hans Mangel paa Omgængelighed og hans aristokratiske Væsen, men ved Siden deraf ser han lutter Ærlighed, lutter Retsindighed, lutter Retlinethed. Trods hans Behandling af Korrespondancen fra 1842, har han ikke Øje for den dobbelte Bund, der stadig er i Hertugens Politik. Og alle dennes Dyder fremtræde saa meget des mere ved Modsætningen til Christian VIII, af hvem der gives en Skildring efter bedste Droysen-Samwerske Mønster, i Strid med den Opfattelse, den videnskabelige Forskning er naaet til i Kongens Hjemland, paa Grundlag af en alsidig Bedømmelse af hans Færd som Regent og som Menneske.

Axel Hansen.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Pastor Vilhelm Bang, der var født 1843 og Sognepræst fra 1871, sidst i Hvalsø, er død 19. Marts 1910. Han omfattede Reformationstidens Kultur- og Kirkehistorie med megen Interesse og har foruden en Række Tidsskriftartikler udgivet flere Skrifter derom, især *Præstegaardsliv i Danmark og Norge fra Reformationen til det 17. Aarh.s Slutning* (1891) og *Latinskoleliv og Studenterliv* (1892).

Fhv. Arkivsekretær Jørgen Bloch døde 10. Jan. 1910. Han var født 1839, blev 1870 Assistent og 1884 Fuldmægtig i Kongerigets Arkiv, senere Arkivsekretær i Rigsarkivets 2den Afdeling, fra hvilken Stilling han tog sin Afsked fra 1. August 1909. For Arkivet har han udgivet *Vejledende Arkivregistraturer II—III* (over Rentekammeret, Generaltoldkammeret, Kommercekollegiet og Finansarkiverne 1660—1848 samt Generalpostdirektionens Arkiv 1711—1848) (1892—1900), og Fortegnelse over *Amtmænd og Stiftamtmand 1660—1848* (1895).